

Atatürk Orman Çiftliği'nin 79 Yılı ve Çiftliğin Korunmasına Yönelik Politika Arayışları

* Yüksek Şehir Plancısı
** Yüksek Şehir Plancısı,
ODTÜ Siyaset Bilimi ve
Kamu Yönetimi Bölümü
Doktora Öğrencisi,
Ankara Büyükşehir
Belediyesi

Eser ATAĞ* - S. Zafer ŞAHİN**

Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ), toplumun değişik kesimlerince farklı şekillerde algılanır. Kimine göre her sabah taze olarak içilen süt, yenilen yoğurt, lezzeti unutulmayan dondurmadır. Kimine göre kent ortamının yorgunluklarının atıldığı dinlenme yeri; vazgeçilemeyen buluşma ortamıdır. Kimine göre ise, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan hayvanları içinde barındıran hayvanat bahçesidir.

Algılanış şekli ve yarattığı çağrışımlar herkese göre farklılıklar taşımakla birlikte, aslında Atatürk Orman Çiftliği gerek Ankara, gerekse Türkiye için çok önemli bir değerdir. Bu değer iki temel nedenden kaynaklandığı söylenebilir. Birincisi, tarihsel açıdan bu alanın Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş azminin ve kararlılığının bir göstergesi olmasıdır. Yeni kurulan Başkent'in örnek ve öncü olma iddiası, tarım ve hayvancılık alanında da kendini göstermeli, tarıma pek de elverişli olmayan bir arazinin hem tarımsal, hem de rekreatif açıdan ülkeye kazandırılabilmesi gösterilmelidir. Bunda da büyük ölçüde başarılı olunmuş, tarım ve tarıma dayalı sanayi ile rekreatif çeşitlilikte Çiftlikte önemli ilkler gerçekleştirilmiştir. Bu değer ikinci nedeni ise, Ankara kenti ve kent planlaması açısından barındırdığı potansiyellerdir. AOÇ, -her ne kadar üçte biri amacı dışındaki kullanımlara tahsis edilmiş olsa da- pek çok kenti kısıktırarak büyüklükte ve tam da kentin ortasında kalmış bir yeşil omurga durumundadır. Bu değer, eğer farkına varılabilirse Ankara'nın planlanmasında olağanüstü bir gizil güçtür.

Peki, bu değer bugüne kadar nasıl kullanıldı? Kuruluşundan bugüne geçen 79 yılda Atatürk Orman Çiftliği nasıl değişti? Yeterince korunabildi mi? Kente ve kentliye ne ölçüde kazandırılabilir? Korunmasının önündeki temel sorunlar nedir? Bundan sonra nasıl bir yaklaşımla Çiftlik ele alınabilir? Bu yazıda bu sorular yanıtlanmaya çalışılacaktır.

Resim 1. Çiftliğin ilk dönemi

Atatürk Orman Çiftliği Kuruluyor

Atatürk Orman Çiftliği, 05.05.1925 tarihinde, önce 20 000 dekar, daha sonra Balgat, Etimesgut, Çakırlar, Macun, Güvercinlik, Tatar ve Yağmur-baba gibi arazilerin de satın alınmasıyla **52 000 dekarlık** arazi üzerine M. Kemal Atatürk'ün emriyle kurulmuştur. Çiftlik kuruluşunda Atatürk'ün kendi kişisel mülküdür.

Çiftliğin kuruluş amaçları,

- Hububat cinslerinin ıslahı için İç Anadolu Bölgesi koşullarına uygun yeni türlerin araştırılması, halka tanıtılması ve dağıtılması,
- Hayvancılığın geliştirilmesi, yeni hayvan cins ve ırklarının araştırılması,
- Elde edilen tarım ürünlerinin işlenmesi,
- Bilimsel yöntemlerle ağaçlandırma çalışmaları yapılması, yapay korular ve ormanlar yapılması, fidanlık kurulması,
- Makineli tarıma geçiş ve büyük alanlarda tarım için ziraat, alet ve makineleri üreten bir atölye kurulması,
- Tarım öğretimini uygulamalı olarak halka aktarmak için pratik kurslar ve stajlar düzenlenmesi,
- Ankara halkına temiz ve ucuz gıda maddeleri sunarak kooperatifleşmenin sağlanması,
- Çiftliğin ürettiği tarım ürünlerini alarak piyasada düzenleyici rol oynaması,
- Ankara çevresinin ağaçlandırılması,
- Halkın gezeceği, eğleneceği sosyo-kültürel ve rekreatif alanların oluşturulmasıdır.

Çiftlikte Ne Yapılıyordu?

İlk adı "Orman Çiftliği" olan Çiftlik arazisinin bir bölümü, ilk kuruluşu sırasında bataklık halindedir. Ancak, yapılan çalışmalarla bataklık ve sazlık olan bu bölge tarıma elverişli duruma getirilmiş, tarım, hayvancılık ile ıslah projelerine öncülük yapma görevlerini üstlenmiştir.

Kuruluş amaçları doğrultusunda, Atatürk Orman Çiftliğinde ilk aşamada ziraat ve hayvancılık organize edilmiştir. Bunun uzantısı olarak endüstriyel tesisler oluşturulmuştur. Doğal olarak üretimin değerlendirilmesi için piyasalarla ilişkiyi sağlamak için ticari yapılanmalar kurulmuştur. Bunun için satış mağazaları, lokanta ve gazinolar açılmıştır. Atatürk Çiftlikleri satış mağazalarında, çiftliklerin bütün mahsulleri satılmıştır.

Resim 2. Marmara Havuzu

Çiftlik'te aynı zamanda sosyal yaşama öncülük etmek için lokanta, gazino, park ve plaj gibi işletmeler açılmıştır. Eğlence yerleri az olan Ankara'da halk, tatil günlerini çiftliğin parklarında, gazinolarında ve lokantalarında geçirmiştir. Halkın eğlencesi için bir lunapark kurulmuş, parasız olarak gezilen bir hayvanat bahçesi ile bir müze oluşturulmuştur. Çalışanlar ile civar köylülerin çocuklarının okumaları için çiftlikte bir de yatılı okul kurulmuş ve bir poliklinik açılmıştır.

Çiftlik'te modern ziraatın nasıl yapılabileceği ve üretimin nasıl değerlendirilebileceği gösterilmekle yetinilmemiş, bu alanda uzmanlar yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Gerekliğinde yurtdışından uzmanlar getirilerek, ülkemizde uzman yetiştirilmesi sağlanmıştır.

Kuruluşun yapısı incelendiğinde; meyveden sebze, çiçekçilikten park-bahçe düzenlemelerine; meralardan ormana; küçükbaş hayvancılıktan mandıralara; bira fabrikasından malt'a; buz, soda, deri fabrikasına, ziraat aletleri ve demir fabrikasına, yoğurt imalathanesine kadar tarım ve hayvancılıkla ilgili her konuda üretim, değerlendirme ve pazarlama ünitelerinin olduğu görülür. Bu ünitelerin her biri, konusu ile ilgili olarak araştırma ve geliştirme çalışmalarında ülke düzeyinde örnek olmuş zamanla bu çağdaş anlayış ülke üretimine yansımıştır.

Çiftlikler Hazineye Bağlanıyor

Atatürk, kurduğu bütün çiftliklerini ve bu arada Orman Çiftliği'ni, kuruluş amaçları çerçevesinde yönetilmesi umuduyla 11.06.1937 ve 13.06.1937

Kuruluş amaçları doğrultusunda, Atatürk Orman Çiftliğinde ilk aşamada ziraat ve hayvancılık organize edilmiştir. Bunun uzantısı olarak endüstriyel tesisler oluşturulmuştur.

tarifli iki yazısı ile hazineye bağışlamıştır. Bağışın ardından, bu Çiftliklerin yönetilmesi için 01.01.1938 günlü 3308 sayılı Yasa ile Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu (DZİK) kurulmuş ve bütün taşınmazlar bu kuruma devredilmiştir. Bu dönemde Orman Çiftliği, “Gazi Orman Çiftliği” adını alarak faaliyetlerini sürdürmüştür.

AOÇ Yasası Kabul Ediliyor

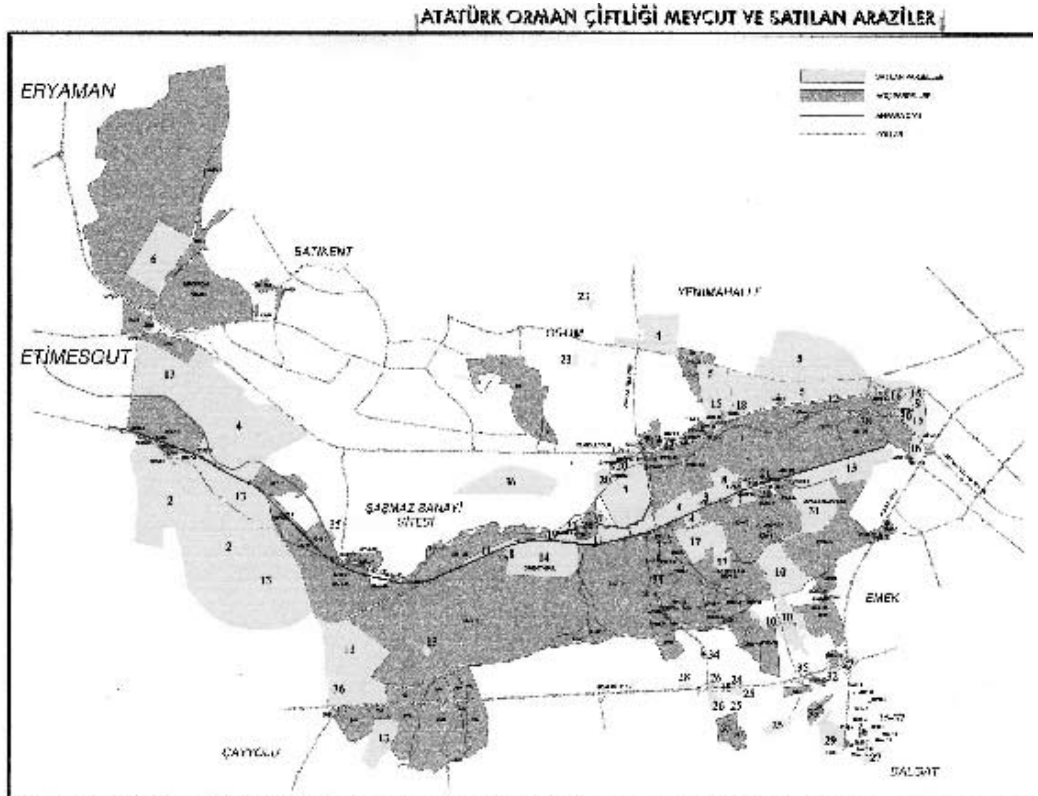
Atatürk’ün bağışladığı çiftlikler, bu statülerini yalnızca 11 yıl sürdürebilmiştir. 1950 yılına gelene kadar, AOÇ ile ilgili yasal bir düzenlemeye gerek duyulmamıştır. Çiftliğin özelliği dikkate alınarak 24.03.1950 tarihinde **5659 sayılı Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş Kanunu** ile Çiftlik, “Atatürk Orman Çiftliği” adı altında Tarım Bakanlığı’na bağlı tüzel kişiliğe sahip bir kuruluş haline getirilmiştir.

AOÇ adı altında özerk bir yapıya kavuştuktan sonra faaliyetler devam ettirilmiş, çiftlik arazisi dışında yerler kiralanarak çalışmalar genişletilmiş, şarapçılık geliştirilmiştir.

Ankara çevresinin gelişmesi ve civarının yapılaşması sonucu koyunculuk kaldırılmış ve bunun üzerine de kullanma hakkı AOÇ’ye ait olan Aydos Yaylası ve çoban evi 16.09.1950 tarihinde Ankara Orman İşletme Müdürlüğü’ne bir tutanakla bırakılmıştır.

Halen yürürlükte olan 5659 sayılı Yasa’nın en önemli yönü, **Atatürk Orman Çiftliği arazisinin kullanımı ve korunmasına yönelik maddeleri içermesidir. 9. ve 10. maddeler Çiftliğin arazilerinin devredilmesini zorlaştırmayı amaçlamaktadır. Yasanın 9. maddesi “Müdürlüğün bütün malları devlet malı hükmündedir. Bu mallar aleyhine suç işleyenler devlet malları aleyhine suç işleyenler gibi ceza görür.”, 10. maddesi “Atatürk Orman Çiftliği’nin bu kanunun yayımı tarihindeki sınırları içinde bulunan gayrimenkulların gerçek veya tüzel kişilere devir ve temlik ve kamulaştırılması özel bir kanunla izin alınmasına bağlıdır.” hükümlerini getirmiştir.**

Meclise devirle ilgili bir yasa taslağı geldiğinde, milletvekillerinin duyarlı davranarak buna izin

PLANLAMA
2004/3

Şekil 1. AOÇ mevcut ve satılan araziler Kaynak: Devlet Denetleme Kurulu Raporu, 2003.

vermeyecekleri düşüncesiyle 10. madde oluşturulmuş ve kabul görmüştür. Yasa maddesine göre özel yasalara da engel konulmuş, kamulaştırma yapmak bile özel bir kanun çıkarılmasına bağlanmıştır. Yasayla, kamu kurum ve kuruluşlarının yapacakları projelerde, Atatürk Orman Çiftliği sınırları içinde kamulaştırma gerekçeli bir işlem yapılmasını engellemek ve Atatürk Orman Çiftliği'ni bu tür projelerden uzak tutmak ve bütünlüğünü korumak amacı güdülmüştür.

Atatürk Orman Çiftliğinin Küçülmesi

Çiftliğin korunmasına yönelik Yasa Maddelerine rağmen, Çiftlik arazisi izleyen yıllar içinde pek çok kamu ve özel kuruluşun iştahını kabartmış, Ankara'nın büyümesi ile birlikte kentin yoğunlaşan altyapı gereksinmesi ve rant baskıları, Çiftlik alanını olumsuz yönde etkilemiştir.

Kurulduğunda 52 000 dekar olan Atatürk Orman Çiftliği arazisi, günümüzde 33 487 dekara inmiştir. AOÇ, geçen 67 yıl içinde yasayla devir ya da satış yoluyla arazi varlığının %36'sını kaybetmiştir (AOÇ Müdürlüğü, 2004). Buna kiraya verilen alanlardaki amaç dışındaki kullanımlar da eklenince bu oran %45'lere çıkmaktadır.

Çiftlik arazilerinin devri, genelde dört değişik yöntemle yapılmıştır.

- Özel Kanunla Devir
- Protokol Yolu İle Devir
- Kiralama Yolu İle Devir
- Yasasız, Protokolsüz Devir

1. Özel Kanunla Devredilen Araziler

Çiftlik arazisinin, yaklaşık 22.000 dekarı (21.983.218 m²) (DDK Raporu, 2003), 1939-1983 yılları arasında çıkarılan 6 özel kanunla devredilmiş veya satılmıştır. AOÇ arazisi, Mili Savunma Bakanlığı başta olmak üzere birçok kurum ve kuruluşu devredilmiştir.

Devredilen arazilerin (%) olarak dağılımı

%65
Milli Savunma Bakanlığı
%22
Çeşitli Kamu Kurum ve Kuruluşları ve Üniversiteler
%8
Ankara Büyükşehir Belediyesi
%5
İşçi Konutları, Çiftçiler, Çeşitli Yapı Kooperatifleri

Devirlere ait yasalarda belli bir standart birliği bulunmamaktadır. Kimi yasada devredilen parsel no'su, miktarı ve ne amaçla kullanılacağı çok açık belirtilmiş, hatta amacı dışı kullanıldığı tespit edildiğinde geri verilmesi zorunlu kılınmış olmakla birlikte birçoğunda ne amaçla kullanılacağına hiç değinilmemiş, bazılarında arazide hangi kullanımların yer alacağı açıkça belirtilmiş olmasına rağmen, amaç dışı kullanılacağına ne yapılacağı yer almamıştır.

2. Protokol Yolu İle Devredilen Araziler

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın arazi sağlayarak, başka kuruluşlarla yaptığı kar ortaklığıdır. Bunun en somut örneği Ankara Şehirlerarası Otobüs Terminali (AŞTİ)'dir. Terminal ve diğer işletme binaları, otopark, peronlar, hizmet alanları adı altında büyük bir arazi bu kullanıma tahsis edilmiş ve yapılaşmaya açılmıştır. Öte yandan terminalin çevre yollarına bağlantısı için yollar açılmıştır. Bu bağlantı yolları da Atatürk Orman Çiftliği arazisinden geçirilmiştir.

3. Kiralama Yöntemi İle Devredilen Araziler

5659 sayılı yasayla, yasadanda önce kiralanan arazi parçalarının tasfiyesi yapılmış olmasına rağmen, kiralamaların devam etmesi, daha sonraki yıllarda çıkan yasalarla tapuları ile birlikte ilgili kurumlara devredilmesi yaşanmış olmakla birlikte günümüzde de en çok uygulanan 1-49; 1-99 yıllığına kiralama yolu ile devirler ve devredilen arazilerdeki yapılaşmalar devam etmektedir.

Kiralama yolu ile Atatürk Orman Çiftliği arazisini kullanan, ancak çıkan yasalarda yer almak istemeyen (kiralama yolu ile kullanmaya devam etmek isteyen) kurumlar bulunmaktadır. Bunun nedeni, bu kurumların çok düşük ücretlerle neredeyse ücretsiz olarak kiraladıkları alanların bedelini ödeyip tapusunu alma gereğini duymamalarıdır.

Yasayla çelişen kiralamalar ve protokoller için 30 Temmuz 1998 tarihinde 23418 sayılı yönetmelik yayımlanmıştır. Bu yönetmeliğin 15. maddesinde çiftliğe ait her şeyin kiralalanabilirliği, 19. maddesinde ise önceden planlı olarak yollarla parçalanmış arazi parçalarının kiralalanabilirliğini, 20. maddesinde ise tüzel ve gerçek kişilere kiralalanabileceği yer almıştır. Ancak açılan dava sonucunda yönetmelik iptal edilmiştir.

**AOÇ,
geçen 67
yıl içinde
yasayla
devir ya
da satış
yoluyla
arazi
varlığının
%36'sını
kaybet-
miştir**

Şekil 2. Kiralanan arazilerin dağılımı Kaynak: Devlet Denetleme Kurulu Raporu, 2003.

Resim 3. Marmara Oteli, 2004.

Resim 4. Bowling Salonu, 2004.

Kiralanan arazilerden örnekler
Fotoğraflar: Serdar Özsoy, Cumhuriyet Gazetesi.

Bugün itibarıyla AOÇ Müdürlüğü'nün, çeşitli kişi ve kuruluşlara kiraya verdiği ve mülkiyetin gayri ayni hak tesis ettiği taşınmazların sayısı 112 olup bu kiralama alanlarının büyük bir bölümü ne yazık ki arazilerin bağış mektubundaki amaç doğrultusunda kullanımıyla bağdaşmayan kiralamalardır. Yaklaşık 7 000 dekar (6.888.496 m²) alan kiralama yöntemi ile kamu kurumları ile özel kişilerin kullanımındadır (DDK Raporu, 2003). Satılan ve kiraya verilen arazilerin toplamına bakıldığında, **Çiftlik arazilerinin 21.983.218 m²'sinin satış/devir, 6.888.496 m²'sinin ise kiralama yoluyla toplam 28.871.714 m²'sinin kamu kurumları ile özel kişilerin kullanımına bırakıldığı görülmektedir** (DDK Raporu, 2003).

Atatürk Orman Çiftliğinin kiraya verilen toprakları içinde kamu kurumlarının payı %62, spor kulüplerinin payı %32,79'dur.

Kiraya verilen tesisler olarak; Petrol Ofisi A.Ş. Gen.Müd., Gençlerbirliği ve Ankaragücü Spor tesisleri, ASKİ Genel Müdürlüğü, Türkiye Jokey Kulübü, Atlı Spor Kulübü, Binicilik İhtisas Kulübü, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Ankara Set Çimento Fabrikası, MİT Müsteşarlığı, Büyükşehir Belediyesi Fen İşleri, BELKO, Yenimahalle ve Etimesgut Belediyeleri, Karayolları Genel Müdürlüğü, MİTAŞ, PTT Genel Müdürlüğü, Kayalar İnşaat gibi sayılabilir. Kiralanan bu arazilere kalıcı tesisler yapılmıştır.

4. Yasasız - Protokolsüz İle Devredilen Araziler

Kiralama, protokolle ve özel yasa ile devirlerin dışında bir uygulama gerçekleştirilmiş ve bir parti liderine Atatürk Orman Çiftliği arazisinde yer tahsis edilmiş ve arazi anıt mezar haline getirilmiştir.

Atatürk Orman Çiftliği'nin Şimdiki Kullanımı

Atatürk Orman Çiftliğinin tarım ve hayvancılık üretimi giderek azalan bir seyir izlemektedir. Tahıl ve hayvancılık için ayrılan alan gün geçtikçe küçülmüştür. Kentin altyapısının gerektirdiği ana ulaşım yolları, su ve doğalgaz boruları, kanalizasyon, enerji nakil hatları ile bir ağ gibi sarıldığı için, üretim yapılabilecek tarlaları parçalanmış ve tarımsal işlevini yitirmiştir.

Çiftlikte az sayıda büyükbaş hayvan yetiştirilmekte ve bu nedenle fabrikada işlenen süt satın alınmaktadır. Hayvancılıktan büyük ölçüde vazgeçildiği için deri fabrikası ile daha sonraları pulluk fabrikasına dönüşen demir atölyesi kapatılmıştır. 1930'lu yıllardaki üretim çeşitliliği geniş bir yelpazeye yayılırken, üretim etkinliğinden giderek uzaklaşmıştır. Bağcılık yapılmadığı için, şarap üretimi satın alınan üzümlerle sürdürülmektedir.

Çiftlik Müdürlüğü kayıtları, çiftlik alanının %15'inin orman olarak tanımlanabilecek nitelikte olduğunu göstermektedir. Devir ve kiralananlar dışındaki Çiftlik arazisinin %60'ı tarımsal üretime, %15 çayır-mera ve %24'ü orman, park, arsa, yol, vb. amaçlara tahsis edilmiştir.

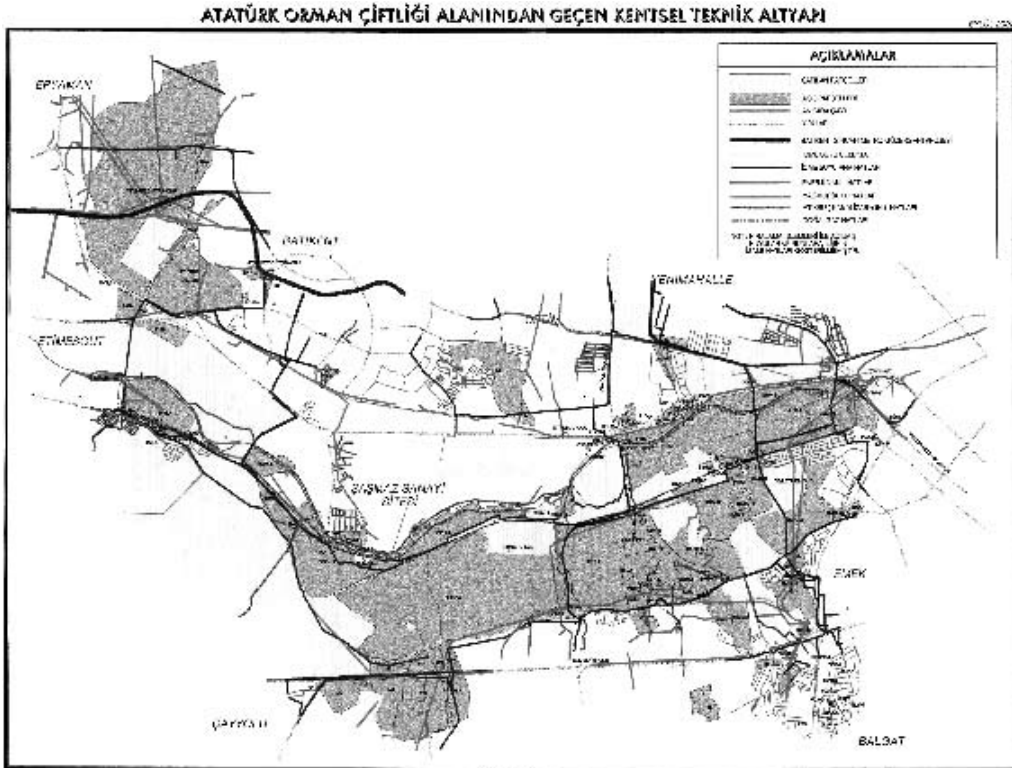
1960'lı yıllarla kadar kentin çeperinde kalan AOÇ; kentin büyümesi, çevre yolları ve çevre yollarına bağlantılar, Otogar gibi kullanımlar nedeniyle kent içerisinde bir ada şeklinde kalmıştır. Gerek kent içerisinde kalması, gerekse tarımsal üretim maliyetinin yüksekliği nedeniyle tarımsal üretim çok sınırlı olarak gerçekleştirilebilmektedir.

Çiftlik, kentlilerce günümüzde daha çok içindeki Hayvanat Bahçesi, piknik alanları ve lokanta gibi rekreatif faaliyetleri ile kullanım bulmaktadır. Çiftlikte üretilen süt ve süt ürünleri, şarap, dondurma gibi ürünler Ankara ve çevresinde pazarlanmaktadır.

Planlama ve Yönetim Açısından Yaşanan Sorunlar

AOÇ arazisinin gerek yasal, gerekse yasadışı olarak başka kullanımlara ayrılması süreci, hem kent, hem de AOÇ açısından plansız ve yanlış kararlara dayandırılmıştır. Arazinin başka kullanımlara ayrılması sırasında Çiftlik arazisi bütünlük ve sürekliliğini yitirmiş, günümüzde parçalardan oluşan, işletmesi giderek güçleşen bir "kayıp mekân"a dönüşmüştür (ODTÜ Raporu, 1998).

Çiftliğin korunması için AOÇ, 1992 yılında sit, 1998 yılında ise I. Derece Doğal ve Tarihi Sit olarak tescil edilmiş, böylece 2863 sayılı yasanın korunması altına alınmıştır. Fakat yapılması gereken koruma amaçlı imar planına henüz başlanmamıştır.

Şekil 3. AOÇ'den geçen teknik altyapı, Kaynak: Devlet Denetleme Kurulu Raporu, 2003.

Atatürk Orman Çiftliği; Tarım ve Köyişleri, Çevre, Kültür ve Bayındırlık Bakanlığı ile belediyelerin görev, yetki ve ilgi alanı içinde yer almaktadır. Bu yapı, Çiftliğin planlanması ve geliştirilmesinde, eşgüdüm sorunlarına ve uzlaşmazlıklara neden olmaktadır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Bayındırlık, Kültür ve Çevre Bakanlıklarının Çiftliğe olan ilgisini olumlu karşılamamaktadır. Turizm ve Kültür Bakanlığı Atatürk Orman Çiftliğinin Atatürk Kültür Merkezi alanı ile birleştirilerek Kültür Bakanlığına devredilmesini istemektedir. 2876 sayılı Yasanın 103. maddesinde tanımlanan Milli Komitenin 9. toplantısında master plan yapmakla görevlendirilen Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, kullanım ilkeleri belirlenmediği gerekçesiyle plan hazırlıklarına girişmemiştir. Büyükşehir ve ilçe Belediyeleri ise bu alan üzerinde yetkileri bulunmadığı için master planın hazırlanmasını beklemektedir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, bir yandan koruma amaçlı imar planı çalışmalarının bir an önce bitirilmesini isterken, öte yandan gelecekte hazırlanacak planla çelişebilecek nokta yapılaşma ve kullanma izinleri vermek zorunda kalmaktadır. Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü ise, sit kararlarına aykırı kullanımları önleyebilecek güçten yoksun olduğu için 2863 sayılı Yasa ile tanınan koruma olanağını yeterince kullanamamaktadır.

1930’lu yıllardan bu yana Dünya ve Türkiye önemli ölçüde değişim geçirmiştir. Tarihsel zaman içinde oluşan değişimler, Cumhuriyet’in başlangıç yıllarında kurulan bazı kurum ve tesislerin kuruluş amaçlarının yeniden değerlendirilmesine olan ihtiyacı tüm gerçekliği ve çıplaklığı ile göstermektedir.

AOÇ, mevcut işlevleri ile şimdiye kadar korunmaya çalışılmış, ancak bu başaramamıştır. AOÇ, arazilerinin önemli bölümünü yitirmiş durumdadır. Kentin ortasında kalmış ve büyük baskılara maruz kalan AOÇ için kuruluş amacına uygun yeni işlevler tanımlanmamış, kullanım ve yönetim ilkelerini belirleyecek ve uygulayabilecek bir örgüt modeli öngörülmemiştir. Çiftlik Müdürlüğü, güçsüz yapısı ve yönetim biçimi ile Çiftliğin korunmasını ve kentle bütünleşmesini sağlayamamaktadır.

Çiftliğin korunarak kente kazandırılması için öncelikle; Atatürk Orman Çiftliği’nin sadece

korunması gereken bir emanet mi olduğu, kente nasıl ve hangi işlevlerle kazandırılması gerektiği, AOÇ’nin kent ve kentliyle daha fazla nasıl bütünleştirileceği, üzerindeki baskıların nasıl azaltılabileceği, yönetim yapısının nasıl olacağı, tüm bunlar için ilgili kurum ve kişilerin nasıl bir çalışma yapması gerektiği sorularının yanıt bulması gerekmektedir.

Bu sorulara yanıt bulunduğunda, Başkent’in planlanmasında AOÇ’nin belki de bir çıkış noktası olarak kullanılabilmesi bile mümkün olacaktır. Başkent’in tam ortasında kalan bu büyük alanın, şimdiye kadar yaşadığı kötü deneyimler, Çiftliğin kuruluş amaçlarının hangisini muhafaza edilmesi gerektiğini, kentsel dinamikler çerçevesinde nasıl değerlendirilebileceğine ve nasıl yönetileceğine ilişkin politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu yapılanma gerçekleştirilmediği takdirde AOÇ kentin baskısını üzerinde hissetmeye, gerek yasalarla, gerekse diğer yöntemlerle küçülmeye ve parçalanmaya devam edecektir. AOÇ’nin planlanmasına ve yönetimine hangi perspektifle yaklaşılması gerektiğine yönelik politika arayışlarının bu genel kavrayış içinde belirlenmesi önem kazanmaktadır.

Cumhuriyetin kurulduğu günlerden bu yana AOÇ ile ilgili planlama yaklaşımlarının temel bir yanıtı içerisinde olduğu görülmektedir. Genel olarak AOÇ arazisi; kent içerisinde bulunan ve belli bir işlevi sahip olan bir kentsel alan olarak değil, yapılaşmanın önünde engel oluşturan kısıtlayıcı bir açık alan olarak algılanmıştır. Bunun doğrudan sonucu kamuoyunda “AOÇ’nin bir master planı olmaması” olarak seslendirilmekte, AOÇ’nin içinde bulunduğu Ankara kenti ile olan ilişkisi üzerinde pek durulmamaktadır. Oysaki AOÇ kent içerisindeki her alan gibi kent bütününden ve çevresi ile olan ilişkilerinden bağımsız değerlendirilebilecek bir boş arazi parçası değil, kentin gelişimi ve yaşanabilir kılınması için tarihsel, çevresel ve estetik birçok olanağı içinde barındıran bir simge mekândır ve planlanmasında bu özelliklerinin dikkate alınması gerekir.

Bu sebeple öncelikle AOÇ’nin tarihsel ve simgesel olarak nasıl bir mekânsal öneme sahip olduğunun anlaşılması gerekir. Cumhuriyetin en önemli mekânsal göstergelerinin Ankara kenti özelinde ortaya çıktığı ve Ankara’nın her anlamda bir öncü-örnek olduğu birçok araştırmacı tarafından

sıklıkla dile getirilmektedir. Ankara'nın imarı ve planlanması bu sürecin en önemli adımlarından birini oluşturmuştur. Ankara'nın uluslar arası bir yarışma sonucunda elde edilen plan ve büyük çaplı kamulaştırmalar yoluyla gerçekleştirilen uygulamalarla somutlaşan imarı cumhuriyetin ve ulus devletin kentsel alanda mekâna yerleşmesi olarak görülürse, AOÇ'nin kurulması ve başarıyla işletilmesi de kırsal kalkınmadaki öncülüğün bir örneği olarak gösterilebilir.

Yukarıda da ayrıntılı bir biçimde anlatıldığı gibi, AOÇ devlet eliyle kırsal kalkınmanın bir örneği olarak ürünlerinin bütün Türkiye tarafından tüketildiği bir tarımsal işletme olmanın yanında, cumhuriyet değerlerinin yerleşmesi için gerekli ortak yaşam alanlarının oluşması için de gerekli olan zeminin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında, AOÇ Marmara ve Karadeniz havuzlarında düzenlenen yüzme yarışları, hafta sonu piknikleri, açık hava yaz partileri gibi etkinliklerle çoğunluğu asker bürokratlardan oluşan genç cumhuriyet bürokrasisi ile Ankara'nın yerli sakinlerinin buluştukları ortak payda haline gelmiştir. Bu ortak paydanın oluşumu ulus devletin mekânsal ve kültürel inşasında önemli bir basamak oluşturmuş, ulus devlet idealinin gündelik yaşama uygulanmasının örnekleri AOÇ etkinliklerinde görülür hale gelmiştir.

Ancak tüm bunlara rağmen erken Cumhuriyet döneminde AOÇ'nin varlığını ve Ankara kenti için önemini kavrayan bir planlama politikasının varlığından söz etmek mümkün görünmemektedir. Gerçekte Ankara kentinin kendisi ve AOÇ ulus devlet çerçevesinde ortaya konmuş iki ayrı mekânsal deney niteliği taşımaktadır. Ankara'nın ilk planı olan Jansen Planı, bahçe şehiri yaklaşımının izlerini taşıya bile AOÇ'nin varlığını bir planlama girdisi olarak görmemektedir. Jansen planının üzerine oturduğu temel sorunsal olan eski kent-yeni kent ikileminin kavramsallaştırılmasında AOÇ önemli bir konuma sahip değildir. Zaten o yılların anlayışıyla her iki deney de farklı amaçlara hizmet etmekte, birinin bilinçli bir biçimde diğerine katkıda bulunmasının sağlanması öngörülmemektedir. Sonuçta bu tür bir kayıtsızlığın doğrudan sonuçlarından birinin de Ankara kenti için de çok önemli bir alan olan AOÇ'nin Atatürk'ün hemen vefatından sonra parçalanmaya başlaması olduğu söylenebilir.

1950'lere kadar geçen dönemin bu anlamda AOÇ adına karanlık bir dönem olduğu görülmektedir. Merkezi hükümet eliyle çıkarılan yasalarla AOÇ arazisi satış, tahsis ve kiralama yoluyla bölünmüş, bu arada Jansen planında öngörülen nüfus büyüklüğünü aşan kent AOÇ üzerinde yapılaşma baskıları oluşturmaya başlamıştır. Ancak Çiftlik arazisi üzerinde mülkiyet ve yapılaşma açısından oluşan baskıların çözümü için herhangi bir önlem alınmaz. Dönemin ekonomik sıkıntıları ve politik çalkantıları Cumhuriyetin en önemli kazanımlarından biri olan bu mekânın korunması için gerekli inisiyatifin oluşmasına elvermez.

1950'li yıllara gelindiğinde Ankara kentinin geçirdiği önemli dönüşümlerin yeni bir üst ölçek planı gerekli kıldığı görülür ve temelde denetimsiz büyüme, gecekondulaşma gibi sorunlara çözüm olması amacıyla yeni bir uluslar arası planlama yarışması açılır. Yarışmayı kazanan Yücel-Uybadin ikilisinin önerdiği plan kentin bu anlamda sorunlarının çözümü için önerilerde bulunmaktadır. Ancak yine bu planın da AOÇ ile ilgili belirgin bir karar üretmediği, AOÇ'yi kent içinde bulunan bir boş alan olarak algıladığı söylenebilir. Bunun doğrudan sonuçlarından biri kentin büyüme yönünde yer alan AOÇ üzerindeki yapılaşma baskılarının daha da artması ve yer yer AOÇ arazisinin altyapı aktarımları ile bölünmesi olmuştur. Tüm bu süreç boyunca AOÇ arazisi satılmaya ve tahsis edilmeye devam edilmiş, AOÇ'nin bir işletme olarak geliştirilmesi konusuna bile fazlaca önem verilmemiştir.

Kırsal alanlardan kentsel alanlara yoğun göç ve denetimsiz kentsel gelişme sorunlarının alabildiğine yaşandığı 1970'lere gelindiğinde ise, Ankara kentinin temel planlama sorunsalı olarak yaşanan hava kirliliğine bağlı kentin sıçraması ve topografik çanağı dışına çıkması görülmeye başlanır. Bu süreç ise İmar İskân Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Nazım Plan Bürosu tarafından oluşturulan 1990 Nazım Planı ile denetim altına alınmaya ve yönlendirilmeye çalışılmıştır. Bu planla birlikte belki de ilk defa, doğrudan AOÇ'nin korunmasına ilişkin bir düşünceyle olmasa bile, kentte yaşanan hava kirliliğinin aşılması için oluşturulması düşünülen yeşil kuşak içerisinde AOÇ için de bazı planlama kararları getirilmiş, çiftlik arazisinin kent çevresinde oluşturulan bir yeşil kuşağın kent içine sokulacak bir yeşil koridor

**Çiftlik
Müdürlüğü,
güçsüz
yapısı ve
yönetim
biçimi ile
Çiftliğin
korun-
masını
ve kentle
bütün-
leşmesini
sağlayama-
maktadır.**

Başlan-
gıçta kent-
ten kopuk
bir tarım-
sal işletme
duru-
munda
olan AOÇ
arazisi
artık kent
içerisinde
kalmış bir
açık alan,
bir bölge-
sel park
kimliği
kazanmış-
tır.

olarak kullanılması fikri ortaya atılmıştır. Ancak bu üst ölçek yaklaşım içerisinde alınan kararlar AOÇ'yi yapılaşma baskısından uzak tutamamış, giderek kent içerisinde kalan bir açık alana dönüşen AOÇ'nin parçalanması süreci devam etmiştir. Yine Ankara kentinin gelişme aksı olarak belirlenen güney-batı aksı üzerinde bulunan AOÇ'nin kent ile nasıl bütünleşmesi gerektiği, bunun için nasıl işlevlere sahip olması gerektiği gibi sorulara da cevap bulunamamıştır.

1990'lar sonrasında ise Ankara kentinin temel sorunlarından birisi bir üst ölçekli planın bulunmayışıdır. Kentin gelişimini yönlendirecek, denetleyecek, yaşanabilir bir kentsel mekânın oluşumu için tutarlı bir strateji ortaya koyacak üst ölçek planın yokluğunda parçacı yaklaşımlar ve kısmi planlama çalışmaları ile kentin kaderi belirlenmeye çalışılmaktadır. Üst gelir gruplarının oluşturduğu gelişme alanları ile alt gelir gruplarının yaşadığı kentsel dönüşüme hedef gecekondular ve çöküntü bölgeleri kentin kutuplaşmasına ve parçalanmasına sebep olmaktadır. Böyle bir ortamda planlama gününbirlik kurulan çıkar ilişkilerinin bir aracı olarak yapılan değer transferlerinin meşrulaştırılmasının temel aracı haline gelmiştir. Bunun sonucunda AOÇ açılan yollar, yapılan parçacı planlar ve geçirilen altyapı hatları ile yeni bir parçalanma ve erime sürecine girmiştir. AOÇ planlama yetkisini elinde tutan kişi ve kurumların gündeminden çıkmış olup, ancak ara ara nükesen bireysel arazi talanı örnekleriyle gündeme gelmektedir.

Oysaki AOÇ arazisi içinde bulunduğu kentsel mekândan bağımsız bir mekânmış gibi ele alınmaz. Başlangıçta kentten kopuk bir tarımsal işletme durumunda olan AOÇ arazisi artık kent içerisinde kalmış bir açık alan, bir bölgesel park kimliği kazanmıştır. Bu sebeple öncelikli olarak Ankara'nın bir üst ölçekli plana kavuşturulması, bu üst ölçekli planın kurgusu içinde kentin nasıl

ve ne yöne büyüyeceği öngörüsü yapılırken AOÇ'nin de nasıl korunacağına ilişkin kararlar alınması gerekmektedir. Kent bütünü içerisinde AOÇ'nin konumunun ve işlevinin ne olacağına karar verildikten sonra da AOÇ arazisinin kendi içerisinde nasıl tasarlanacağı, kullanılacağı ve işletileceği sorusu üzerinde durulmalıdır. Bu anlamda AOÇ'nin bir master plan yapılarak korunabileceği iddiasının üst ölçek plan olgusundan bağımsız değerlendirilmemesi gerekmektedir.

Ankara kenti Cumhuriyet ideal ve inancının en temel göstergelerini içinde barındırmaktadır. Bunlardan biri Ankara'nın imarı sonucunda oluşturulan uygulamalar, diğeri de AOÇ'dir. Bu iki önemli mekânsal göstergenin korunması, bu iki öğenin birbirinden ayrı değil, birlikte düşünülmesi ile gerçekleştirilebilir. Bunun yolu da kent planlaması kurumunun işletilmesinden geçmektedir. AOÇ'nin korunması sorunu aynı zamanda Ankara'nın planlanması sorunudur. Unutulmamalıdır ki, toplumsal değerlerin korunabilmesi ve değişim değil kullanım değerinin öne çıkarılabilmesi için mekânın bir bütün olarak ele alınması, Cumhuriyetin olmazsa olmazlarının planlama yolu ile düzenlenmesi gerekir.

Kaynaklar

- 1- AOÇ Müdürlüğü, 2004, Çiftlik Müdürü Hasan M. Gültaş ile sözlü görüşme, **Çiftlik Müdürlüğü**, Ankara.
- 2- ODTÜ Raporu, 1998, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Kentsel Tasarım Stüdyosu Araştırma Raporu, **Yayımlanmamış Çalışma**, Ankara.
- 3- DDK Raporu, 2003, Atatürk Orman Çiftliği Taşınmazlarının Yönetilip İşletilmesine İlişkin Araştırma Denetleme Raporu, **T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, Yayımlanmamış Rapor**, Ankara.